

MARX VE ROSTOW'UN GELİŞİM TEORİLERİNİN MUKAYESESİ

Doç. Dr. Halil DİRİMTEKİN

A) ROSTOW'UN GELİŞİM TEORİSİ

Rostow'un gelişim teorisi, iktisat tarihçesi olarak yaptığı incelemelere dayanmakta ve araştırmaları gelişim devreleri hakkındaki teorilerinde toplanmaktadır. Kendinden önce SOMBART, BÜCHNER - LİST veya HİLDEBRAND'ın ulaştığı neticelerle mukayese edilebilir. Bu yazarların aksine olarak ROSTOW'un inceleme ve araştırmaları ancak 17. asırdan itibaren başlamaktadır. Bu tarihten sonra «Modern dünya tarihinin» tesbitine çalıştığı özel faktörleri araştırmaktadır (1).

Rostow yapılan araştırmaların mahdut ve keyfiliğine işaret etmektedir. Gelişim devrelerinin kendisindeki anlamıda şunlardır: «Modernleşme yolunda çeşitliği göstermek» ve «Her millette, tecrübelerinin kıymetini açıklamaktır» (2).

I — Gelişim devrelerinin anlamı :

Gelişim devreleri bir çok sorunun cevaplandırılmasına, yaramaktadır. Şimdilik bunlara burada geniş olarak değinmeye lüzum yoktur. Gerçi gelişim devreleri, iktisadi bir bütün olarak kapsamakta iseler de, buradaki MARX'ın anlamında olmamaktadır. MARX bütün müesseseleri, iktisadın, bir üst yapısı olarak görmektedir. ROSTOW ise temelde iktisat ile birlikte, diğer müesseseleri görmekte ve bunun üzerinde piramit şeklinde bir üst yapı düşünmemektedir. Bunun aksine olarak birbirlerini etkileyen yan yana toplumlar kabul etmektedir. Toplumların iktisadi durumlarını

(1) W. W. ROSTOW : *Stadien wirtsch. Wachstums*, Göttingen 1960 s. 16.

(2) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 16.

muhtelif kademelerin yardımı ile ve özellikle gelişim yolundaki devrelerle tesbit etmiye çalışır. Onun kriteri fert başına mutlak hasıla değil fakat bunun değişme hızıdır (3). Bu üç periotlu bir bölünme şeklindedir. Önceleri çok genel şekilde tutulan bu periotlar, sonradan beş gelişim devresi ile genişletilmiştir.

Bu üç periotlu dönemi şöyle açıklamaktadır :

- a) Kalkınmanın ön şartlarının teessüs edildiği bir uzun dönem (Bu dönem bir asır veya bazen daha fazla olabilir.)
- b) Yirmi veya otuz seneyi içersine alan, kalkınma devresi,
- c) Kalkınmanın normal ve nisbeten otomatik olarak işlemeye başladığı dönem,

II — Çeşitli devreler :

1. Geleneksel toplum.

Geleneksel toplum öyle bir toplumdur ki, onun yapısı sınırlanmış istihsal imkânları içersinde gelişir. Bu Newton öncesi fizik dünyasındaki ilişkiler gibidir. Tarihten misâl olarak, yakın ve orta doğunun medenileşmesi ve Çin hükümdarlığı verilebilir. Orta Çağ Avrupasında aynı şekilde idi. Fakat bu durum İngilterede yoktur. Fransa da, Ludwig II devrine kadardır. Böyle geleneksel toplumlar reform devirlerinin başlangıç zamanlarında bulunurlar.

Geleneksel toplum kavramının, pek statik olmadığı görülmektedir. Rostow'a göre, bu toplumlarda istihsalin çoğaltılması imkânsızda değildir. Bunlarda istihsalin artırılması ve produktivitenin yükseltilmesi için yenilikler ve teknik buluşlar uygulanabilir. Buna rağmen buralarda, insan başına ulaşılan istihsalin bir üst sınırının bulunduğu bir gerçektir. Bundan ilerisi için ilim ve teknolojinin ileriliği iktisadi durum için bir fayda sağlamaz.

Hildebrand tarafından işaret edilen gelişme ile, bu kademeler arasında bir mukayese yapacak olursak, o zaman tabii (naturel) bir iktisat şeklinden bahsedebiliriz. Kuvvetlerin büyük kısmı ziraatte kullanılır. Sosyal çevre, nesil ve aileler çapraz bağlarla şekillendirilir, kalıba sokulur. Toprağın hayati önemi kuvvet ilişkilerini ayarlayan yegane görüntüdür. Burada büyük emlak sahipleri aynı zamanda bütün kuvvetlerinde sahibidirler.

(3) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 18.

2. İktisadi gelişim için şart olan hızlanma periodu.

Bu period, toplumların değişimde buldukları zamanları kapsamaktadır. Avrupa 17. asrın sonu ile 18. asrın başında kalkınma safhasında bulunur. Avrupada gelişim safhasına ilk erişen devlet, İngiltere'dir. İngiltere'de kaidenin aksine değişim, içeriden dışarıya doğrudur. Memleketteki değişim dışarıdan gelen etkilerle olmamıştır. Buna mukabil diğer bütün memleketlerde dış tesirlerin etkisi görülebilir. Bunun açıklanmasında gayet basittir. Çünkü, İngiltere'nin bilgi ve istihsal imkânları, diğer memleketlere kadar ulaşıyordu.

Yeni bilgilerle, politik ilişkiler her zaman ve her yerde devamlı surette rekabet etmişlerdir. O zaman Avrupa da Devlet yapısı bölgelere ayrılmış şekilde idi. Sonradan bunun aksine olarak merkezi hükümetler kurulmuş, bu ise gelişimi dahada çabuklaştırmıştır.

Hızlanma periyotlarını yaşamış olan milletleri tetkik edecek olursak, Rostow'a göre iki farklı durum tesbit edebiliriz.

a) İktisadi kalkınmayı gerçekleştirecek milletler, sosyal bünyeyi, politik sistemi ve istihsal tekniğini değiştirmek zorunluğunda kalırlar. Rostow buna «*Genel Durum*» demektedir (4).

b) Yeni doğmuş milletler (5), ki bunlarda bu lüzumlu olmamaktadır. Çünkü yeni bir intikal devresi geçirmişlerdir ve gerekli yenilikleri yapmaktadırlar. Buna misâl olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda gibi diğer birkaç milletleri sayabiliriz. Bunların geleneksel toplum yapısı ile birbirlerinden ayrılmasına lüzum kalmamıştır.

Onların sosyal ve politik görünüşleri birbirlerine çok benzemektedir. Bunlar da gelişime mani, birbirlerinden farklı tarafları kalmamıştır. Şartlar aşağı yukarı idealde birleşmiştir. İlk kademe geleneksel toplum devresi atlatılmıştır. İkinci basamak, bunlarda artık birinci olmuştur. İlerlemek için sadece gıda ve ham madde araştırmaları yapıldığı görülmektedir. Bundan sonraki durumların tazyiki gelişmeyi mecbur etmektedir.

Bu farklara rağmen her iki durumda da nihayet aynı problemlerin çözümlenmesi mecburiyeti vardır.

(4) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 33.

(5) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 33.

2 a) Ziraat Problemi,

Ziraatte produktivitenin arttırılması ve buna dayanan endüstrilerin geliştirilmesi lüzumludur. Çünkü, zirai malların istihsalindeki artma payı endüstrileşmeye geçişte bir hudut olarak görülür (6).

Zirai meselelerini şu üç noktada toplayabiliriz :

a) *Stokların tüketilmesi*; Kıtlıktan sakınmak için istihsal arttırılırken meydana gelen istihsal fazlasına karşı bir gıda talebi meydana getirilmek mecburiyeti vardır. Buna paralel olarak şehirleşme ile halkın büyük kısmı, oralarda toplandığından (çünkü şehirler lüzumlu endüstrilerin esas yerleridir) yeter miktarda beslenme gerekmektedir. Böylece stoklar eritmeye, diğer taraftanda bu alanda ihraç imkânları yaratılmaya çalışılır.

b) *Yeter miktarda zirai istihsal*; Bunun sayesinde gıda ithali minumuma indirilirken, diğer taraftan zirai istihsal fazlası ihraç edilirse, memleketin ihtiyacı olan kapital mallarının ithali için gerekli finansman elde edilebilir.

c) *Ziraatte yüksek gelir temini*; Yüksek bir zirai gelirden, daha fazla bir vergi tarhı yapılarak, bu gelir akımı ile gelişmemiş endüstri dallarına kanalize edilir. Bu gelir akışını devlet tanzim eder. Böylece gelir dağılımının yeni bir şekline geçilmiş olur. Tekrar müstahsil bir şekle giren gelir fazlası, yeni ellere geçtiği için, yeni alanlara yatırılmış olur.

2 b) Sosyal kapital problemi;

Rostow araştırmalarında, iktisadi kalkınma da A. K. Chairncross'un Kanada'da ulaştığı, sermaye yatırımlarının birleştirilmesi, kanısına vardığını görüyoruz. Bu hususta özellikle, *bütün sermaye yatırımları yüksek gelir sebebiyle münakale sektörüne ve diğer sosyal yatırımlara akma temayülü gösterdiği tesbit edilmektedir (7)*.

Gerekli kapitalin azami yükseklikte uzun müddet dayanması ve ödeme periyodlarına dikkat edilmesi zorunluluğu vardır. Tıpkı dağıtılmıyan kütlenin varlığı gibi, bunun muhafazası gereklidir. Aksi halde yukarıdaki tedbirlerin ekseriya etkisi kaybolur.

(6) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 40.

(7) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 41.

2 c) Ekonomi dışı şartlar :

Burada en önemli konu, *başarılı ve kabiliyetli en iyi bir müteşebbis zümresinin yaratılmasıdır*. Bunların özellikle mali rizikolara tahammüle hazırlıklı olmaları gereklidir. Bu müteşebbis sınıf, şimdiye kadar mevcut olan «ELİT»in ve daha ziyade büyük emlak sahiplerinin yerine geçerler. Bu sektörlerden elde ettiklerini, başka sektörlerle yatırırlar. Böylece asgari geçinmede hizmeti olmıyan gelirler açıkta kalmamış olur. Diğer taraftan mecmu talep hacminde bir yükselişinde kaydedilmesi gerekmektedir. İstihlâkin genişlemesi, daha büyük teşebbüslere teşvik eder. Ekonominin bütün alanlarında bir ihtisaslaşma görülebilir. Çünkü, *birbirinden ayrılmış olan münferit iktisadi düşünceler bir toplum iktisadi fikrinde birleşmiş olur*.

Burada esas hal edilen problem, münferit öncü çalışmalar ile işlerin ihtisaslaşmaya ulaşmış olmasıdır.

Ekonomi dışı şartlardan en önemlisi, iç politikada istikrar sağlanması yanında, dış politikalarında değişmesi zorunludur. Bu özel ekonomik durum için etkili bir siper meydana getirmek zorunluğudur. Aynı zamanda dışarıdan gelecek olan menfi tesirlerin memlekete girmesine mani olmaktadır.

3. İktisadi Kalkınmanın Periodları :

3 a) İktisadi kalkınmanın tayini :

Kalkınma periodu, normal duruma geçmek için belirli bir aradır (8). Rostow ve period da şunları araştırır. Kalkınma periodlarını yavaş yavaş etkileyen değişkenler, modernleşme kuvvetleri, geleneksel toplumların alışkanlıklara ve müesseselere bağlılıkları ve bunlara karşı takviye edilen menfaatler, kalkınma ile arada bir fasıla meydana getirirken bu da toplumda kümülatif davalar ortaya çıkarır (9).

Bu ilerleme nasıl olur? Yukarıda bir sürü tahminler yapılmıştır. Şimdi bir esas sebebe ihtiyacımız bulunmaktadır. *Bu ya politik bünyede değişiklik (revolusion) veya ilmi bünyede çığır açan bir icat olabilir*.

(8) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 54.

(9) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 54.

Beynelmîlel iktisadî şartlar veya müsait iklim şartları kalkınma için itici bir etkide yapabilir. Bu hususta 1860 senelerinde İsveç'in keresteçilik ağaçlarına, Britanya ve Fransa pazarlarının açılışı, ihracat fiatlarının nisbi yükselmesi, 1840 senelerindeki Birleşik Amerika Devletinin büyük yeni kapital ithali ve 1890 yıllarında Kanada ve Rusya'daki durum akla gelebilir (10).

Bazende bir çok itici etgenler bu devreyi sonada bırakmış olabilir. Fakat ekonomi üzerindeki reaksiyonları devamlı, pozitif ve verimli olması gerekmektedir. Bunların bir def'alık değil, devamlı olmaları lüzumludur.

Kalkınma periodunun bu umumî tanımından sonra, iktisadî tanımını da iyice açıklayalım :

Rostow'a göre aşağıdaki şartların gerçekleşmesinde lüzumludur.

1) Millî gelir - Net yatırım nisbeti (veya net sosyal istihsal) tahminen % 5 ilâ % 10 arasında yükselmeli ve bu nüfus artışından fazla olmalıdır.

2) Bir veya birkaç endüstri sektörü gelişme hızı ile gelişmelidir.

3) Bir politik ve sosyal çevrenin mevcut olması veya sür'atle meydana gelmesi, (bu endüstriyel sektörün devamını ve kalkınmasını sağlar) potansiyel dış güçlerin ekonomiyi teşvike yarar, gelişmeyi dahada ilerletici şekilde kullanılması gereklidir (11).

3 b) Yatırım payının anlamı

İleri sürülen şartların evvelâ birincisini inceliyelim :

Tasarruf ve yatırım payının % 5'den, safi sosyal istihsalin % 10'a kadar yükselmesi gerekmektedir. Bu kalkınma periyoduna geçişte, sayı bakımından esas problemi teşkil eder. Çünkü bu kavranılan noktalardan birine işaret etmiş oluyor ki, buradan artık gelişme devam ettirilebilir.

Bunları bu gün kalkınmış olarak adlandırdığımız memleketlerde görebiliyoruz. Burada şimdi iki milleti tetkik edelim. Bu

(10) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 54.

(11) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 54.

devletler, dördüncü gelişme devresini hemen hemen askıda bırakmışlardır. Bu ise kalkınma nisbetine dayanmaktadır.

KUZNEV'in İsveç için yapmış olduğu incelemelerde, bu milletin kalkınmasını 1861-1870 yılları arasında yaptığını tesbit etmektedir (12). Bu senelerde dahilde net kapital teşkili ve net sosyal istihlal % 3,5; müteakip senelerde bu ilişki % 1,8 ve 1911-1920 seneleri arasında en yüksek noktaya % 13,5 ulaşmaktadır.

Kanada'daki durum O. J. Firestone tarafından hesaplanmıştır. 1870 yılında % 7,1 ve 1900 de düşerek % 4 ve 1920 de bilhasla 1929 da % 10,6 ve % 12,1 oluyor.

Bu rakamlar, bu gün kalkınan memleketlerde elde edilen istatistiki neticelerle karşılaştırılacak olursa, bir başlangıç noktası bulunmuş olur ki, bunun sayesinde bu memleketler kalkınmamışlıktan kurtulabilirler.

Kalkınma vasıtalarının seçimi önemli bir konudur. Bu bizi şimdilik ilgilendirmemektedir. Burada yatırım paylarının yardımı ile milletlerin, bu gün hangi durumda oldukları ortaya çıkarılabilmektedir.

Rostow, bu nisbetlerle milletleri aşağıda gösterildiği şekilde sınıflamaya tâbi tutmaktadır (13).

1) *Net sosyal istihsalin payı % 5 in altında bulunanlar* : Bu ekonomiler henüz iktisadî kalkınmadan önceki safhada bulunmaktadır.

2) *Mahdüt bir kapital ithali yaparak net sosyal istihsal payı % 5 in üstünde ise, iktisadî kalkınmaya teşebbüs etmiş olan ekonomilerdir.*

3) *Net sosyal istihsal payı % 10 veya daha fazlasına ulaşan ekonomilerde, bir iktisadî kalkınmadan bahsedilebilir.*

4) *İstisnâî olanlar. Bunlarda kazanç payı % 10 veya daha fazlasına ulaşmıştır. Bu üçüncü maddedeki iktisadî kalkınma anlamındadır. Bu şekildeki ekonomiler önemli export endüstrilerine dayanırlar.*

(12) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 60.

(13) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 61.

3 c) Diğer şartların araştırılması,

Yatırım nisbetlerinin yükselmesi yanında şöyle bir sorulabilir: Yeni kurulmakta olan endüstrilerin malî kaynakları neleridir? Gelir dağılım meselesi ise daha sonra çözümlenebilir.

Evvelâ memleket dahilinde bulunan kapitalin boş bırakılmasından kaçınılmalıdır. Diğer, taraftan bunun müstahsil ellere geçmesi temin edilmelidir. Ayrıca dış ticaret büyük bir anlam taşıdığından sağlam temellere dayandırılmalıdır. Hedef, üçüncü noktadaki iktisadî kalkınma olmalıdır. Diğer taraftan memleket içersinde istihlak maddeleri talebinin yaygın hal alması temin edilmelidir. Bunları sür'atle sektör gelişimi ve kuvvetli yeni yatırımlar takip etmelidir. Kapital ithalinide burada söylemek gereklidir. Çünkü gelişmemiş memleketler için buda bir çare olmaktadır. Ancak şartların ve zamanlarının iyi hesaplanması gereklidir.

3 d) Kalkınmanın başlaması,

Bu bölümde bir iktisadî gelişmenin nerede başladığını araştırmak istiyoruz. Bütün ekonominin vasatı kalkınma sür'ati, tek tek sektörlerin çeşitli kalkınma hızlarının neticesi olarak düşünülmelidir (14).

Rostow'a göre bu sektörlerde, çeşitli talep faktörleri esas alınarak tesbit edilir. Meselâ, nüfus miktarı, millî gelir, istihlak gibi faktörlerde göz önünde bulundurulur.

Rostow'e göre sektörler, üç katagoriye ayrılır (15).

1) *Birinci kalkınma sektörleri*: Bunlarda meydana gelen yüksek kalkınma hızı diğer sektörleri etkiler.

2) *İkinci sektörler*: Bu sektörlerde ulaşılan sür'atli ilerleme, birinci sektördeki kalkınmanın direkt bir neticesi veya icabıdır.

3) *Tali sektörler*: Burada, diğer sektörlerdeki kalkınma ile devamlı bir ilişki bulunmaktadır. Meselâ: Gıda maddeleri istihlali - Halkın kalkınması, Ev inşaatı - Evlenmeler...

(14) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 70.

(15) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 70.

Sektörler arasında hiç birsıra konulamaz. Sihirli anahtarı temsil eden hiç bir sektör yoktur (16).

Rostow'a göre ekonomide dört esas faktörün bulunması lüzumludur.

1) Birinci sektörün istihsaline karşı talebin büyümesi gerekmektedir.

2) Birinci sektörlerde yeni istihsal tekniğinin tatbiki ve kapasitenin yayılması lâzımdır.

3) Anahtar endüstrisinin başlangıç kapitali, toplum tarafından temin edilmelidir. Burada temin edilen gelir yeniden yatırıma tahsis olunmalıdır.

4) Birinci sektör yalnız kendisi için değil, tali sektörleride birbirleriyle bağlayıcı rol oynamalıdır.

4. Gelişim devrelerinin olgunlaşması

Gelişim devrelerinin olgunlaşması periodunda ekonomi, yardım ve para kaynaklarının büyük bir kısmından, etkili bir şekilde ve bir çok modern teknik araçlardan yararlanır (17). Burada tekniği geniş olarak tarif etmek mümkün değildir. Çünkü her memleketteki şekli, o memleketin bünyesine uymaktadır. Fakat daima müşterek olan ulaşım sektörüdür. Bunda Demir yolları öncelik taşımaktadır.

Ulaşım sektörü, diğer sektörler arasında hayati önemi olan bir bağ meydana getirmektedir.

İşaret edilen gelişim periyodu, hedef için bir geçit periyodur. Bu periyodun meydana gelebilmesi için, belli bir kaç değişme gereklidir :

1) *İşçiliğin bünye değişimleri* : Reel ücretler ile işçilerin kalifikasyonu yüksek bir standarda getirilmesi mecburiyetidir. Bununla meydana gelecek politik ve sosyal baskılar, beraberlerinde bir çok problemler ortaya koyabilir.

2) İktisadî öncü kuvvetlerdeki değişmelerde, onların istismarına gidilmiyerek, *sıhhatli idaresi* gerekmektedir.

(16) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 75.

(17) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 78.

3) Bütün yenilik ve teknik karşısında, insanlarda gelişim ve itibak hislerinin teşekkülü lâzımdır.

5. Kütlevi istihlak devri :

Bu devirde, ekonomide istihsale nazaran daha çok istihlake dikkat edilir. Burada önemli olan arz değil taleptir. Ekonomide menfaatler üç şekilde görülmektedir.

İlk önce dış kuvvetler ve beynelmilel yardımları nazarı itibara almalıdır. Askeri müesseseler sarfiyatı ve dış politika tedbirleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Diğer bir alternatif ise bunları devlet menfaatine çevirmektir. Buna İsveç misâl olarak verilebilir. Burada Devlet kuvveti, fertlerin menfaati için kullanılır.

Üçüncü imkân, şimdiye kadarki istihlak imkânları gıda maddeleri, ev inşaatı ve hizmetlere çevrilir.

Almanya geçen yıllarda bunu tatbik etmiştir. Bu alandaki masrafların süratle artması, bunun delilidir.

6 — İstikbâl için daima şu düşüncelerle dolu bulunuruz. Acaba kütlevi istihlak her devrede devamlı olacak mı, ve bu istihlak neleri kapsayacaktır. Rostow, hayat standardının yükselmesi ve istihlakın genişlemesi hakkındaki bütün düşüncelerin üzerinde iki fikre sahiptir :

Silahlanma yarışının kontroölü ve mevcut kütlelerin sahip oldukları maddeleri aynı şekilde geliştirmek, milletleri yanyana veya bir arada sulh yoluna sevkettir. Belki gelecekte başka devrelerdende bahsedilebilir. Rostow bunu şimdiye kadar yapmamıştır.

B) MARX'IN KALKINMA TEORİSİ

I — Esaslar :

Marx'a göre «bütün iktisadî meseleler tezatlarda ve diyalektik tabiattâ kendisini göstermektedir. Her bir istihsal devresinin davaları, gelecek olan toplumların istihsal kuvvetlerini hazırlar. Bu ekonomik temellerde, istihsal yapılarak toplumun üst yapısı değiştirilir» (18). Fakat Marx yalnızca iktisadî hayatın bir anali-

(18) STAVENHAGEN : G. Geschichte der Wirtschaftstheorie, Göttingen 1964, s. 144.

zine bağı kalmayarak, her çeşit toplumun ekonomik bünyesinde kapitalist iktisadın gelişim kanunlarını tesbit etmek istemiştir. Gelişim prensibi onun tarafından daima mantıklı bir şekilde kabul edilmemiş, bilakis sık sık ihtilâl teorisi ile bölünmüştür. Her toplum kendi politik ve kültürel hayatın kaideleri ile iktisadî davalarını ne şekilde ve tarzda yürüteceğini bilmesi gerekmektedir. İktisadî meseleler temel olup, diğer müesseseler bunun üzerinde durmakta ve üst yapıyı teşkil etmektedir. *İnsanların diğer bütün alanlardaki ilişkileri iktisadî menfaatlere yönelir.* «Ekonomik olmadığı zannedilen ilişkiler de ekonomiye dayanır. Gerçi ekonomik olmıyan menfaatler, ekonomik menfaatlerle doğru olarak ilişkili olamaz. Fakat sınıf menfaatleri ve ideolojiler gibi istihsal tekniği ve sosyal ilişkiler fonksyonu üzerinde geliştiği görülmüştür» (19).

II — Feodalizm - Orta sınıf komünizmi - Sosyalizm :

Marx gelişimi üç kademeli görmektedir. *Birinci kademe*; istihsal maddelerinin sahibi ve müstahsili aynı kimsedir. Bir aşığı teknik teçhizatın temelinde insanlar vardır, fakat onların istismarı diye bir mesele ortada yoktur.

Feodal cemiyetler - Rostow'da Geleneksel Topluluklar - oldukları gibi kalamıyorlar, çünkü onlarda bir orta sınıf meydana geliyordu. Bundan dolayı ticaret ve Endüstrinin gelişmesi icap ediyordu. Bu toplumlar mevcut kriterleri yavaş yavaş kaybederken ve yeni bir temel yapıya sahip olurlarken yeniliklere mukavemet ediyorlardı. «Ekonomik düzen meydana gelirken, toplum hayatının diğer faktörleri, bilhassa mülkiyet ilişkileri ile gelişmeler kaydedilmektedir. Öyle ki nihayetinde bütün kanuni ve politik üst yapı parçalanıyor» (20).

İkinci kademe; yani insanların sınıflara ayrılması ve işçilerin çeşitli istihsal vasıtalarında çalışmalarıdır. Burada istismar başlamıştır. Fakat kapitalist endüstriyel iktisat kendini henüz gösteremez. Zamanla o'da kendini mahvedecek sebeplerle meydana gelecektir. Az ücretli kalifiye olmıyan işçiliğin genişlemesi büyük olacaktır. Yeni istihsal metodlarının tatbiki, rekabeti

(19) ROSTOW, Stadien wirtsch. Wachstums s. 211/212.

(20) STAVENHEGEN : G. Geschichte der Wirtschaftstheorie, Göttingen 1964 s. 143.

hızlandırır ve durmadan kapitalist iktisadî düzeni geliştirir. Her teşekkül, yatırım ve istihalden artan ve yeni kapital kıymetlerini, tekrar istihsale sokmak için zorlar (21).

Bunun devamı olarak proletarya gayri memnun bir duruma geçer. Çünkü onlarda bu yollarla, istihsal vasıtalarını ve diğer kıymetleri elde etmeyi dener.

Üçüncü kademede, çok gelişmiş prodüktivitede istikbal, sosyal iktisattadır. Bu sosyalizmle mümkün olur. İstihsal vasıtaları devletleştirilir. Aynı şekilde istismarın devamı, sonradan sosyal sınıfların doğmasına sebep olur (22).

III — Komünizm :

Lenin, Marx'ın kapitalizm ideallerini devam ettirdi. Ticaret ve kapital imkânlarını kendine mal etmek için, kolonial mücadeleler, harpler ve işsizlik krizleri birbirini takip eder. Bu sahalarda sosyal devletin kuvveti eline alması ile biter. Proletaryanın diktatörlüğü safhasında istihsal krizsiz devamlı gelişir. Hakiki komünizm, kapitalizmdeki iç muhalefetin yok edilmesi ile mümkün olur.

C) ROSTOW - MARX TEORİLERİNİN MUKAYESESİ

Benzerlik ve farkları :

Rostow'un kalkınma devreleri teorisinin mukayesesinde ve Marx'ın Evolution teorilerinde ilk dikkati çeken husus, her ikisi bütün toplumun gelişimi ve ekonomilerin görünüşünü ele alırlar. Gerek Rostow, gerekse Marx şuna işaret ederler.

Toplumlarda bu gelişim, kültür, sosyal hayat ve politikadaki başarılı değişimleri takip eder. Bunda dikkat edilecek husus şudur. Rostow, İktisatta ve toplum hayatında insanın, hakim faktör olarak lüzumunu kabul etmektedir (23). Her iki teori sahibi, insan topluluklarının farklı sınıflara bölündüklerini, ve kalkınma için iktisadî menfaatlerin öncü olduklarını görmekte idirler.

(21) STAVENHEGEN, aynı eser, s. 156.

(22) HOZELITZ : B. F. (Hrg) Theories of Economic, Illinois 1960, S. 227.

(23) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 177.

Çeşitli sınıfların iktisadî zıt menfaatleri, her iki teori tarafından, harplerin meydana geliş sebeplerinden biri olarak kabul edilir. Fakat kalkınma devreleri teorisi motifi ve iktisadî alâkânın üstünlüğü son sebep olamaz. İktisadî faktörler, Karl Marx'ın ve Lenin'in yaptığından, düşündüğünden başka bir tarzda birbirlerine tesir ederler (24).

Aynı şekilde araştırmaların başlangıç noktaları bakımından, her ikiside kalkınma davasında bir sektör analizine istinat ederler. Her ne kadar Marx, istihlak maddelerini ve kapital mallarını tahdit ederse de ve kalkınma devreleri teorisine onu sevkeden, sektörün çok küçük parça analizine istinat ettirmesidir (25).

İnsan motifini daha yakından inceliyelim. Marx'a göre kapitalizm de insanlar arasında sadece iktisadî münasebetlerden başka ilişki kalmamıştır o, dini ve politik hayallerle örtülü istismarın yerine, açık, direkt ve kuru istismarı koymuştur (26).

Rostow, buna mukabil insanlarda daha çok atılabilen egoizmi görmektedir. Ona göre insan çok cephelidir. Çalışma, arkadaşlık, rahat, bilgi ve emniyet aramaktadır. O ailesini sever ve bir toplum fikri geliştirerek, aile çerçevesinin dışına taşar. Şu halde insanî ilişkiler, Marksizmin saf faaliyeti ve iktisadî ilişkileri yalnız değil, bilakis düzenlenmiş toplum aktidir (27).

Bunlar, insanların çok çeşitli karmaşık meseleleri olup, haki iktisadi kalkınma imkânlarına götürür. Şayet Marx'ın sert mantık kalıplarına mesele konulacak olursa, tarihi devrelerin bir çok neticeleri meydana çıkacak ve bunlarda mutlaka gelecektir. Buna mukabil Rostow'un teorisi, tesbit edilmiş seçim imkânları ile çerçevlenmiştir.

Mukayeseyi şöyle de yapabiliriz. Marx dar bir yolda hareket etmesine mukabil, Rostow, her iki tarafı tahdit edilen geniş bir caddede gider, ve zamanla bunun üzerinde serbest hareket edebilecektir.

(24) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 177.

(25) W. W. ROSTOW, aynı eser, s. 177.

(26) KARL MARX - FRIEDR. ENGELS : Manifest der Kommunistischen Partei, Berlin 1959, 17. Aufl. s. 9.

(27) Aynı eser, s. 9.

Rostow'da statik değil, dinamik bir sistem vardır. Bu hakikati takip eder ve insani ilişkiler iktisadî ilişkilerle yenilemez. Politika, sosyal durum ve kültür, Marx'ın takdim ettiği gibi, bir toplumun analizinde göz önünde bulundurmada yalnız kapitalist sistem, esas olamaz. Onun tezlerinde bir kapitalist memleketin temellerinde derbeder menfaatlerin yerleşmesi direkt olarak anlaşılmaz. Çünkü bu Marx'ın gelir maksimize prensibine zıttır. Kapitalizm bunu bayrağına yazmıştır. Diğer taraftan Marx kapitalistler ve çok kimse tarafından henüz anlaşılmamıştır.